

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЦИФРОВОГО ПІДПISУ В ФІНАНСОВОМУ ОБЛІКУ

В останнє десятиліття у всі сфери економічної діяльності стрімко увійшли інформаційні технології. Автоматизація обліку дала бухгалтеру унікальний інструмент, що допомагає значно полегшити роботу, зробити її безпомилковою. Навіть звітність тепер можна створювати швидко, без випадкових арифметичних помилок. Незважаючи на це, і надалі зберігається традиція електронний документ перетворювати на його паперову копію з усіма недоліками при використанні. Однак існує дієвий механізм, що дозволяє уникнути цих незручностей.

Питання використання у практичній діяльності електронного документообігу набуває актуальності, що пов'язано із зручністю використання такого підходу. Даній темі присвячено ряд досліджень М. Білухи [1], Т. Мельника [3], А. Гриновича [2], А. Шпірко [5] та інших. Однак і досі залишається чимало аспектів, які потребують висвітлення.

На більшості підприємств ведення обліку й управління бізнес-процесами відбувається автоматично з використанням спеціальних програм. Але, попри автоматизацію, документи оформляють за старою методикою – практично всі спочатку з'являються в електронному вигляді, а потім роздруковуються і перетворюються на «паперовий оригінал» зі всіма юридичними характеристиками: «живими» підписами, «мокрими» печатками.

Проте виникають ситуації, коли підписаний документ негайно потрібен партнеру або контрагенту, а часу і можливості на відправлення кур'єром немає. Постає питання: як перетворити електронний документ, створений і видний на моніторі, на оригінал? Яким чином договори, податкові накладні, акти виконаних робіт в електронному вигляді можуть отримати юридичну чинність й ознаки паперового документа – печатку і підписи відповідальних осіб?

Щоб електронний документ набув статусу оригіналу зі всіма наслідками, на нього треба, як і на звичайний паперовий, поставити підписи і печатку. Однак вони повинні бути електронними.

Згідно із законами України «Про електронний документ і документообіг» та «Про електронний цифровий підпис», електронний документ, підписаний ЕЦП, набуває статусу оригіналу і не потребує паперового підтвердження. У цьому випадку такого роду електронний документ має чинність під час судових розглядів, а незабаром такі документи братимуть участь і під час розгляду цивільних позовів.

Спочатку слід з'ясувати, що таке електронний документ і електронний підпис.

У статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» наведено таке визначення: електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у формі електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

Документообіг, котрий ґрунтується на використанні електронних документів, підписаних такими ж віртуальними електронними підписами, – так званий електронний документообіг – же давно завоював визнання у високорозвинутих країнах як реальна альтернатива паперовій тяганині та ефективний інструмент оперативного ведення бізнесу. Не відставати від прогресивних світових тенденцій намагається й Україна.

До останнього часу поняття електронного документа й електронного цифрового підпису (далі – ЕЦП) у трохи обмеженому варіанті було представлено лише в Законі про платіжні системи, що дає електронним платіжним документам, підписаним ЕЦП, таку саму юридичну чинність, як і паперовим. Правові основи для застосування електронних документів у цивільних правовідносинах уперше закладені новим Цивільним кодексом України (ЦКУ), що набрав чинності з 01.01.04 р. Відповідно до ст. 207 ЦКУ правочин вважається здійсненим у письмовій формі, якщо волю сторін виражено за допомогою телетайпного, електронного чи іншого технічного засобу зв'язку. При здійсненні правочинів допускається застосування електронно-цифрового підпису. По суті, ст. 207 ЦКУ прирівнює електронні документи до паперових і допускає підписувати їх електронним підписом відповідно до спеціального закону. Отже, новий ЦКУ в сполученні ще з двома новими законами: Законом «Про електронний документ і документообіг» і Законом «Про електронний цифровий підпис», створює правове поле для широкого застосування нових інструментів у цивільних правовідносинах, поширюючи їх на необмежене коло користувачів (включаючи взаємини з державними органами – адміністративні правовідносини).

Докладні вимоги про склад і порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів будуть визначатися спеціальними нормативними актами, вони також повинні містити всі ті обов'язкові реквізити, що й їхні паперові аналоги. Юридична чинність та доказовість надається електронному документу за допомогою так званого електронного підпису. Відповідно до статті 6 Закону «Про електронний документ і документообіг» електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, що використовується для ідентифікації автора чи особи, яка його підписала. Накладенням електронного підпису завершується створення такого виду документів.

Характерна здатність оригіналів електронних документів до створення довільної кількості копій у разі його пересилання декільком адресатам або його зберігання на різних електронних носіях інформації. При цьому кожен з електронних екземплярів вважається оригіналом електронного документа. Однією з основних вимог до оригіналу є наявність можливості перевірити його цілісність. Це можливо зробити шляхом застосування електронного цифрового підпису.

Під електронним підписом, в загальному розуміють будь-який спосіб підписання електронного документа, зокрема графічне зображення рукописного підпису та звичайних паролів. Проте в Законі про ЕЦП наголошується на регулюванні відносин, пов'язаних з використанням лише одного різновиду електронного підпису, а саме електронного цифрового підпису.

Його особливість полягає в тому, що він ґрунтується на алгоритмах криптографічного захисту інформації, накладається за допомогою особистого ключа – спеціального коду, відомого тільки особі, що підписала документ. Дійсність ЕЦП перевіряється за допомогою відкритого ключа – коду перевірки, доступного решті суб'єктів електронного документообігу. Такі ключі мають бути сертифікованими центром сертифікації ключів.

Щоб кожний "підписант" мав свій, унікальний, підпис, використовується так званий *особистий ключ* – код, який має бути відомий лише його власнику. Якщо цей код повідомити програмі, то відповідно до криптографічного алгоритму вона сформує унікальне контрольне значення і додасть його до документа. Тобто підпише електронний документ унікальним ЕЦП господаря даного особистого ключа.

Для перевірки вірогідності ЕЦП та цілісності електронного документа використовується інший код – так званий *відкритий ключ*. На відміну від особистого, відкритий ключ доступний усім іншим зацікавленим учасникам електронного документообігу. Цей код не дозволяє підробити ЕЦП автора електронного документа, але дозволяє перевірити його справжність. Отримавши такий код, програма, використовуючи вже згаданий алгоритм, звірить його з отриманим разом з документом ЕЦП автора. Якщо ці контрольні значення зійдуться, підпис вважатиметься справжнім, а отриманий документ – цілісним.

Зауважимо, що Закон «Про електронний документ і документообіг» передбачає також електронний аналог печатки підприємства.

Щоб підвищити ступінь довіри суб'єктів правовідносин до системи ЕЦП і зменшити ймовірність підробки таких підписів, передбачено сертифікацію відкритих ключів спеціальними організаціями – Центрами сертифікації ключів (ЦСК), і посилені сертифікати ключів.

ЦСК може стати будь-який суб'єкт підприємництва – юридична чи фізична особа (ст. 8 Закону про ЕЦП).

Такі сертифікати зможуть видавати тільки акредитовані ЦСК (ст. 9 Закону про ЕЦП). Акредитація означатиме довіру з боку держави даному ЦСК. І державні органи визнаватимуть тільки посилені сертифікати ключів.

Для виконання сертифікації відкритого ключа до центру сертифікації подається:

- Електронний документ спеціального зразка – заявка на сертифікацію відкритого ключа, яка містить відкритий ключ та електронну картку із реквізитами його власника. Заявка генерується спеціальною програмою – генератором ключів.
- Комплект документів, що засвідчує особу власника ключа (для посадових ключів юридичних осіб додатково додаються документи, що засвідчують правомочність власника діяти від імені юридичної особи).

Використання електронного документообігу значно полегшує роботу бухгалтера, оскільки з'явилась можливість підтримувати фінансові відносини із філіями великого підприємства, розташованими у різних регіонах країни, також із контрагентами, у оперативному режимі.

Електронний спосіб приймання звітів використовують податкова інспекція та Пенсійний фонд України. Так, наприклад, у своєму Порядку подачі звітів до ПФУ в електронній формі, затвердженому постановою правління ПФУ від 19.04.2007 р. №7-7 (далі – Порядок №7-7), Фонд пояснив страхувальникам, як це зробити.

Щоб перейти на електронну форму подання фінансової звітності, достатньо:

- отримати посилені сертифікати відкритих ключів ЕЦП посадових осіб (директори і бухгалтери) й електронної цифрової печатки в УЦС, а також програмне забезпечення «Бест-Звіт Плюс» для підготовки звітності до ПФУ, яке надається безкоштовно УСЦ;
- письмово поінформувати управління ПФУ в районі, де він зареєстрований платником страхових внесків, про своє бажання подавати електронні фінансові звіти;
- укласти договір із Центром обробки електронних звітів – державним підприємством «Інформаційний центр Персоніфікованого обліку Пенсійного фонду України».

Електронні фінансові звіти, подані відповідно до цього Порядку, згідно із законодавством є оригіналами, дають право не подавати відповідні звіти на паперових носіях, мають юридичну чинність і можуть використовуватися як доказ у суді або під час розгляду спорів у досудовому порядку.

Однак, в умовах ведення електронного документообігу традиційною залишається проблема захисту електронних облікових документів від несанкціонованого доступу. На даний час вже існує немало засобів та спеціальних програм для «взломування» цифрового підпису, що надає вільний доступ до конфіденційної інформації і документів, що її місять.

Недоліком також є те, що створення цифрового підпису – вельми трудомістке та дороге заняття, що потребує застосування технічних засобів та професійних консультантів, а також окремого законодавчого регулювання.

Простий текстовий підпис в електронному листі використовують повсюдно. Наприклад PIN-код, який використовують в банкоматах, – це також різновид електронного підпису, оскільки має основні його властивості: засвідчує та ідентифікує особу.

Є надія, що коли-небудь в Україні подавати податкову звітність буде так само просто, як і в США. Так, податкове відомство США (IRS) навіть наполягає, щоб його «підопічні» здавали податкові декларації в електронній формі з використанням електронного підпису у вигляді PIN-коду, який являє собою будь-які п'ять цифр на вибір платника податків (крім усіх нулів).

Податкове відомство США називає такі переваги подання податкових декларацій з простим електронним підписом:

- простота (платник податків сам вибирає 5 цифр PIN-коду);
- відсутність будь-якої реєстрації чи сертифікації.

Незважаючи на усі незручності, переваги використання електронного документообігу і електронного цифрового підпису вже оцінили у більшості економічно розвинутих країн світу. Такий підхід до формування та руху документів поступово завойовує прихильність і у вітчизняних користувачів фінансової інформації. Очевидно, що дане питання заслуговує на посилену увагу науковців-економістів та програмістів, оскільки потрібно ще ґрунтовно попрацювати над проблемою надійності електронного документообігу.

Список використаної літератури:

1. Білуха М. Електронний цифровий підпис бухгалтерських документів / М. Білуха // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 10. – С. 14.
2. Гринович А. Електронний цифровий підпис: особливості застосування, переваги та проблеми / А. Гринович, Г. Пухальська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 2. – с.19-21.
3. Мельник Т. Електронний документообіг та електронний підпис / Т. Мельник // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 7. – С. 47 – 53.

4. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.03 р. №852- IV зі змінами та доповненнями.
5. Шпірко А. Запровадження та ефективне використання електронного документообігу й електронного підпису в Україні: проблеми, нові можливості, шляхи розвитку / А. Шпірко, А. Прокопенко // Вісник НБУ. – 2005, березень. – С. 41.

Будник Л. А., к.е.н., доцент ТНЕУ
Блажей І. О., студентка ТНЕУ

ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ДАВАЛЬНИЦЬКОЮ СИРОВИНОЮ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В сучасних умовах підприємство не завжди має достатньо потужностей для виробництва продукції із власної сировини, а тому звертається до послуг партнерів, які мають можливість виробити готову продукцію. Відносини між підприємствами в цьому випадку будуються на умовах підряду, і належать до діяльності на умовах давальницької сировини. Національні переробники займаються операціями з переробки давальницької сировини не тому, що їм це дуже вигідно, а тому, що вони самі не мають достатньої кількості обігових коштів для закупівлі сировини з метою аналогічної переробки. Цим зумовлена практика отримувати від іноземного контрагента частину давальницької сировини як розрахунок за її переробку. При здійсненні такої діяльності слід враховувати спеціальне законодавство, яке визначає, насамперед, особливості оподаткування і відображення в обліку, крім того доцільно визначити ефективність і доцільність переробки імпортової давальницької сировини. Дослідження цих питань є важливим завданням аудиту.

Проблеми обліку операцій з давальницькою сировиною досліджували такі науковці, як Бутинець Ф.Ф., Беленкова М.І., Жежуха В.Й., Кузьмінський Ю.А., Пархоменко В.М., Скарбницький І., Стрельнікова М.С. та ін. Однак в зв'язку із змінами податкового законодавства, із складністю відображення і перевірки таких операцій ці проблеми потребують подальшого розгляду й вирішення.

В Україні операції з давальницькою сировиною регулюються Законом України “Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах” № 327/95-ВР від 15.09.1995 р. Відповідно до даного закону під давальницькою сировиною розуміють сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, ввезені на митну територію України іноземним замовником (чи закуплені іноземним замовником за